25

Journal Homepage: http://journal.richt.ir/mbp/
P. ISSN: 2645-5048 & E. ISSN: 2645-5706
Motaleat-eBastanshenasi-eParseh(MBP) || Vol. 7 || No. 25 || Autumn 2023 ||

A Critical Approach to the Terminology of Domestication An Evolutionary Model for Terminology

Rahimi Sarkhani, R.[1]

Type of Article: **Research**
Pp: 7-28
Received: 2022/01/19; Accepted: 2022/04/15
https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.7.25.7

Abstract

Terminology is a group of specialized words and respective implications in a specific field, additionally, the consideration of such terms and their utilization. Terminology is one of the most essential aspects of any field of study. This gives an understanding of the concepts and contextual information to how you will be using those concepts. In archaeology, like all other sciences, we need to create and revise some concepts. This article proposes to establish a universal definition of the phenomenon of Domestication. Domestication is the adaptation of a plant or animal from a wild or natural state to life in close association with humans. In this research, the etymology and definitions of the phenomenon of Domestication are considered, followed by its evolution across the literature. This article defines some specialized terms of the Neolithic process in domestication, which is the driving force behind the dynamics of archaeological patterns and the transition from historical-cultural archeology to processual archaeology following the change from threshold to process and long-term formations. However, Iranian archeology has not yet kept pace with this dynamic. The picture provided for the users of archeology is a static image of science, and it is implied that science is a fixed and unchanging reality. This essay aims to demonstrate the difficulties and flaws in archaeological information transmission when scientific language is not prepared. The need to disseminate new knowledge and technology is one motivation for solving this problem. Archaeological research in Iran is now undergoing a crucial shift from traditional to processual methods. Studies of the Neolithic process are only starting in many locations, and terminology-related issues must be addressed. The result of this research is the ascertainment that adopting a universal definition of the phenomenon of Domestication is absolutely paramount in order to progress on all animal and plant-related matters.

Keywords: Terminology, Neolithic, Domestication, Evolutionary, Process.

Motaleat-e Bastanshenasi-e Parseh (MBP)

Parseh Journal of Archaeological Studies
Journal of Archeology Department of Archeology Research Institute, Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICHT), Tehran, Iran

Publisher: *Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICHT).*
Copyright©2022, The Authors. This open-access article is published under the terms of the ***Creative Commons****.*

1. Assistant Professor, Department of Archaeology, Faculty of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism, Mazandaran University, Babolsar, Iran.
Email: r.sorkhani@umz.ac.ir

Citations: Rahimi Sorkhani, R., (2023). "A Critical Approach to the Terminology of Domestication An Evolutionary Model for Terminology". *Parseh J Archaeol Stud.(PJAS),* 7(25), 7-28. https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.7.25.7
Homepage of this Article: http://journal.richt.ir/mbp/article-1-684-en.html

Introduction

Terminology is the foundation of science; the words we use to describe the world around us substantially impact how we conceptualize study issues.

Neolithic and, subsequently, domestication is one of the most contentious among prehistorians. The term Neolithic, according to researchers, is insufficient. They now attempt to argue that Neolithic technology and economic growth are social constructs and that what matters more than what was created during the Neolithic era is how and in what method it was produced (Çilingiroğlu, 2005: 1). Terms like the Neolithic Package and Neolithization were created to comprehend the challenges during the Neolithic era. Neolithization refers to the process rather than the cultural phenomenon's cross-sectional character.

The Neolithic was a process of transition from a nomadic lifestyle of hunter-gatherer communities to one of agriculture and pastoralism. The crucial factor which contributed to the advent of the Neolithic process was the invention of domestication.

This process takes place between the two poles designated by 'wild' and 'domestic'. Consequently, one can talk about various stages or levels of domestication. These factors can have either a rapid or a gradual impact on living organisms. Domestication consists of a number of clearly discernible intermediate stages.

As a result, we now know that terminology like agriculture, farming, and cultivation originated behind the dynamics of archaeological patterns and the shift from historical-cultural archeology with a threshold perspective to process archeology with a processual perspective. In other words, the agricultural event has assumed numerous forms throughout several thousand years, for which we have a name, or in the domestication of animals, we have the terms Husbandry, Pastoralism, Taming, and Herding Domestic, signifying changes in time and development in a phenomenon. This is a long-lasting trend.

The historical-cultural threshold approach is still present in Iranian archeology, and we continue to refer to all kinds of agriculture, animal husbandry, and settlement patterns as agricultural or animal husbandry for thousands of years.

The article aims to define the language of many forms of agriculture and animal husbandry that have particular identities and have evolved into full-fledged agriculture and animal husbandry via an evolutionary process.

In the published literature on early agriculture, there is a tendency for the word agriculture and many of its subsidiary terms to be used vaguely without precise definitions, and sometimes their connotations overlap, for example, proto/incipient and shifting/extensive. There is a need to clarify much agricultural terminology to avoid confusion.

Discussion

As a result of various ponders, researchers have displayed a number of terms with the see of clarifying the root of agriculture. At the initial, 'wild' stage of domestication, a given

population of organisms generally has no experience of any direct or indirect impact on the part of man. Domestication ends at the 'domestic' arrangement when a given populace is completely subordinate to people with respect to such issues as survival, reproduction, and nutrition. The most famous terms among those include the following:

Domestication of Plant

There is an evolutionary process of terminology on the way of plant domestication.

Management: Management is the control of wild species (plants or animals) without cultivation or morphological alterations (Price & Yosef, 2011: 165).

Cultivation: Cultivation is the deliberate preparation of the land, planting, reaping, and storing seeds or other plant components.

Farming: Farming is the practice of using plants and domestic animals as food or other resources (Price & Yosef, 2011: 165).

Agriculture: The phrase is occasionally confined to crop cultıvation and excludes livestock farming; however, it is often used to refer to both (Harris, 2007: 22).

Domestication of Animals

There is an evolutionary process of terminology on the way of animal domestication. It provides a number of clearly discernible intermediate stages.

Domestic: The animal maintained in the home is referred to as domestic. Domesticated animals may be wild, tamed, or feral (Décory, 2019: 47). A domestic animal is kept in captivity by humans, regardless if it is a wild, tame, domesticated, or feral animal.

Taming: The domesticated animal might be a wild animal acquired from the wild, i.e., the first or second generation of wild animals maintained in captivity (Décory, 2019: 47).

Herding: This term should be evaluated from a biological standpoint. The herd/pasture interaction is connected to herding. Herding entails controlling and caring for the animals on the ground. (Paine, 1972: 78).

Breeding: This phrase refers to a technical notion. Animals with predefined traits may be altered through selective breeding (Ingold, 1980: 82).

Husbandry: Owners' attempts to capitalize and make profits are referred to as husbandry (Paine, 1972: 79). According to the Oxford English Dictionary, husbandry is the "business or occupation "of a husbandman or farmer, tillage or cultivation of the soil (including also the rearing of livestock)'

Pastoralism: Pastoralists rely on their livestock herds for most of their income (Ingold, 1980: 82).

Conclusion

The Neolithic was a process of transition from hunter-gatherer communities to one of agriculture and pastoralism. The crucial factor which contributed to the advent of the

Neolithic process was the invention of domestication. The domestication of plants and animals marks a major evolutionary transition in human history. The pathways that humans and target species follow from initial management into domestication are shaped by a number of contingencies affecting both partners and can be broadly classified into several types. There is a continuum between these types, although these terms have overlapping elements, they are nonetheless distinct phenomena. Agriculture is used to define many forms of subsistence in this process but they have their own descriptive terms, such as cultivation, domestication, as well as forms of livestock.

In this article an evolutionary model from foraging to agriculture, in which the transitions to cultivation, domestication, and agriculture are separated and potential archaeological indicators are suggested. And from Taming to husbandry, in which the transitions to, domestication, and husbandry are separated and potential archaeological indicators are suggested.

The historical-cultural threshold perspective is still present in Iranian archeology, and we still refer to all types of agriculture, animal husbandry, and settlement patterns that occurred throughout thousands of years as agriculture or animal husbandry. To define the distance between pre-domestic, and agriculture, detailed scientific research, including time-consuming and costly experiments, is required by precise chronologies. A practice that is still uncommon in Iranian archeology. In Iranian archeology, only sites containing the latter stage of the Neolithic are excavated, and other kinds of agriculture (e.g., gathering wild plants) or animal husbandry (e.g., taming) are not recognized, or researchers are still looking for spectacular Neolithic evidence from the period's end. They are now investigating what is being created, not its significance and no label can be developed to describe them. Alternatively, if they are studying the Neolithic transition and, in fact, the Neolithic process, they approach the data using threshold and cultural-historical thinking. At the outset of Neolithic studies, it is necessary to provide the theoretical and terminological groundwork because they are process-oriented and long-term. If this does not occur, the picture formed for the users of archeology is a static image of science, leading to the belief that science is a phenomenon that does not change. As a result, efforts should be undertaken to investigate and clarify words connected to domestication research in an evolutionary framework.

Acknowledgments

I thank Dr. Mozhgan Jayez and Dr. Hojjat Darabi for their helpful comments on this paper.

Conflict of Interest

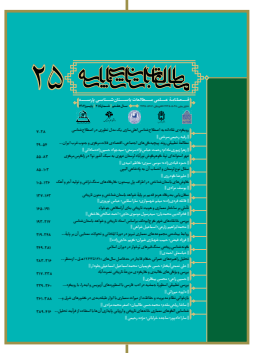
The Author, while observing the publishing ethics, declares that there is no conflict of interest and no financial support from any government center.

نشانی پایگاه نشریه: http://journal.richt.ir/mbp
P. ISSN: 2645-5048 & E. ISSN: 2645-5706
فصلنامهٔ علمی مطالعات باستان‌شناسی پارسه || شمارهٔ ۲۵ || سال هفتم || پاییز ۱۴۰۲ ||

رویکردی نقادانه به اصطلاح‌شناسی اهلی‌سازی یک مدل تطوری در اصطلاح‌شناسی

رقیه رحیمی‌سرخنی[I]

نوع مقاله: پژوهشی
صص: ۲۸ - ۷
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۶
شناسهٔ دیجیتال (DOI): https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.7.25.7

چکیده

از مهم‌ترین دغدغه‌های هر دانشی موضوع اصطلاح‌شناسی در آن است. اصطلاح‌شناسی، مطالعهٔ مفاهیم تخصصی و نحوهٔ استفاده از آن‌ها در یک حوزهٔ علمی است. مسأله در این پژوهش، تشویش نوشتن و به‌طور کلی مسأله‌مندی نوشتن در حوزهٔ علم باستان‌شناسی و هدف آن ارائه تصویری دقیق از اصطلاح شناسی دورهٔ نوسنگی در روند گذار از مصرف غذا به تولید غذا است . این نوشتار تلاش دارد، مشکلات ناشی از تعدد و کثرت معادل‌ها را مورد بررسی قرار داده و پیشنهادهایی در جهت یکسانی و یکنواختی آن‌ها مطرح کند. برخی از واژه‌های تخصصی فرآیند نوسنگی‌شدن، در پس پویایی الگووارهای باستان‌شناسی و در گذر از باستان‌شناسی تاریخی-فرهنگی به باستان‌شناسی فرآیندی و پس از تغییر رویکردهای آستانه‌ای به رویکردهای فرآیندی و بلندمدت شکل‌گرفته‌اند؛ اما باستان‌شناسی ایران هنوز نتوانسته با این پویایی همگام شود. تصویری که از این‌طریق برای کاربران علم باستان‌شناسی ایجاد می‌شود، تصویری ایستا از علم است و این نتیجه‌گیری را درپی دارد که علم، پدیده‌ای ساکن و تغییر ناپذیر است. این پژوهش با هدف نشان‌دادن مشکلات و کمبودهایی نوشته شده که می‌تواند در زمینهٔ انتقال دانش باستان‌شناسی، بدون آماده‌سازی زبان علمی، ایجاد شود. یکی از دلایل پرداختن به این موضوع، نیاز به انتقال دانش جدید است. از آنجایی‌که در دوره‌ای مهم از پژوهش‌های باستان‌شناختی در ایران به‌سر می‌بریم که دوران گذار از رویکردهای سنتی به فرآیندی است و مطالعهٔ فرآیند نوسنگی‌شدن در بسیاری از مناطق ایران در آغاز راه قرار دارد، لازم است که به مباحثی مانند اصطلاح‌شناسی تخصصی این دوره، پرداخته شود. این نوشتار یک مطالعهٔ کیفی به روش توصیفی-تحلیلی است که در آن ابتدا به توصیف برخی از مفاهیم و شاخص‌های آن پرداخته شده و سپس پیشنهادهایی در ایجاد و معادل‌سازی اصطلاحات ارائه شده است.

کلیدواژگان: اصطلاح‌شناسی، نوسنگی‌شدن، اهلی‌سازی، دیدگاه تطوری.

I. استادیار گروه باستان‌شناسی، دانشکدهٔ میراث‌فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
Email: r.sorkhani@umz.ac.ir

ارجاع به مقاله: رحیمی‌سرخنی، رقیه، (۱۴۰۲). «رویکردی نقادانه به اصطلاح‌شناسی اهلی‌سازی یک مدل تطوری در اصطلاح‌شناسی». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۷ (۲۵) :۲۸-۷. https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.7.25.7
صفحهٔ اصلی مقاله در سامانهٔ نشریه: http://journal.richt.ir/mbp/article-1-684-fa.html

ناشر: پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری
حق نشر متعلق به نویسنده(گان) است و نویسنده تحت مجوز Creative Commons Attribution License به مجله اجازه می‌دهد مقالهٔ چاپ شده را در سامانه به اشتراک بگذارد، منوط بر این‌که حقوق مؤلف اثر حفظ و به انتشار اولیه مقاله در این مجله اشاره شود.

مقدمه

علم ماهیتی پویا دارد و دائم درحال تغییر است و چون علم، زبان مخصوص خود را دارد، اصطلاحات آن هم دائم درحال دگردیسی هستند. زبان علم باید زایا و با پیشرفت‌ها و پویایی‌های آن همگام باشد. زمانی علم به مفهوم مدرن آن می‌تواند در ایران ریشه بدواند که زبان فارسی، زبان علم هم بشود؛ به‌همین علت هم باید توجه به زایایی علم داشت (منصوری، ۱۳۹۵: ۲۸۴).

«اصطلاحات» اساس علم است؛ کلماتی‌که ما برای توصیف جهان پیرامون خود به‌کار می‌بریم، به‌طرز قابل‌توجهی بر طرز تفکر ما درمورد موضوعات تحقیق تأثیر می‌گذارد. «اصطلاح‌شناسی علمی، کمک می‌کند تا ازطریق زبان که صورت علوم است و تفکر نه فقط با آن، بلکه برمبنای آن صورت می‌گیرد، الفاظ گوناگون را بازشناسیم و با مشخص کردن کاربردها و مرزهای مفهومی و درک ربط و نسبت میان اصطلاحات به پویایی علم کمک کنیم» (شیری و حجازی، ۱۳۹۷: ۹۴).

روند واژه‌گزینی فرآیندی علمی و حاصل تحقیقات درست، دقیق و شامل مراحل گوناگون بوده و فعالیتی انفرادی نیست؛ بلکه کاری گروهی و تحت‌نظر متخصصان علمی هر حوزه است، نه‌فقط تعدادی ادیب. در ایران، در رشتهٔ باستان‌شناسی هم مثل بسیاری از رشته‌ها، در این‌زمینه کاستی‌هایی وجود دارد.

این پژوهش به تعریف و تشریح مجموعه‌ای از واژگان و اصطلاحات مطرح اهلی‌سازی می‌پردازد تا از آن راه بتواند به خلق زبانی مشترک و استاندارد بینجامد و نه‌تنها نیاز به اجماع درمورد تعاریف فارسی، بلکه گاهی نیاز به یک اجماع در تعاریف جهانی سبب خلق زبان مشترک و هم‌اندیشی در مسائل و موضوعات می‌شود.

یکی از مهم‌ترین بحث‌ها در بین پیش‌ازتاریخ‌شناسان جنوب‌غرب آسیا و اروپا، مباحث مربوط به نوسنگی است. محققان تصور می‌کنند واژهٔ نوسنگی نارسا و ناکافی است. امروزه آن‌ها تلاش دارند بگویند که فناوری و پیشرفت‌های اقتصادی دورهٔ نوسنگی برساخت اجتماعی است و بیشتر از آن‌که مهم باشد که در دورهٔ نوسنگی چه تولید می‌شده، این مهم است که چه‌طور تولید می‌شده و در چه فرآیندی تولید می‌شده است (Çilingiroğlu, 2005: 1). در تلاش برای درک مسائلی که در دورهٔ نوسنگی رخ‌داده است واژه‌هایی مانند: «بستهٔ نوسنگی» (Neolithic package)[1] یا «نوسنگی‌شدن» (Neolithization) به‌وجود آمده است. این دو واژه، نگاهی انتقادی به آن چیزی دارد که برای اولین‌بار تحت‌عنوان «انقلاب نوسنگی» توسط «گوردون چایلد» در اوایل قرن بیستم میلادی، به‌وجود آمد و نشانگر نگاه مقطعی، آستانه‌ای و فناورانه به این پدیده بود، واژه‌هایی مانند «نوسنگی‌شدن» یا «نوسنگی‌گرایی» تأکید بر فرآیندی بودن و نه مقطعی بودن این پدیدهٔ فرهنگی است. درپی این دگردیسی امروز می‌دانیم کلماتی مانند: Agriculture, Farming, Cultivation در پس پویایی الگووارهای باستان‌شناسی و درگذر از باستان‌شناسی تاریخی-فرهنگی با نگاه آستانه‌ای (Threshold)[2] به باستان‌شناسی فرآیندی به‌وجود آمده است؛ یعنی ما می‌دانیم واقعهٔ کشاورزی در فرآیند چندهزارسالهٔ خود اشکال گوناگونی را طی کرده که برای هرکدام اصطلاحی داریم و یا در اهلی‌سازی حیوانی به‌همین صورت واژه‌های Husbandry, Pastoralism, Taming, Herding, Domestic نشان‌گر تغییرات درزمانی و تطوری در یک روند بلندمدت است.

در باستان‌شناسی ایران نگاه آستانه‌ای تاریخی فرهنگی هم‌چنان حضور دارد و ما به تمام اشکال کشاورزی، دام‌داری و الگوهای استقراری درطول یک فرآیند بلندمدت چندهزارساله، هم‌چنان کشاورزی یا دامپروی می‌گوییم، و این چند دلیل می‌تواند داشته باشد؛ این‌که هنوز ما فقط محوطه‌هایی را کاوش می‌کنیم که مرحلهٔ آخر نوسنگی را دربر دارند و به اشکال دیگر کشاورزی یا دام‌داری و یا الگوهای استقراری برنمی‌خوریم، این‌که یا هنوز به‌دنبال کشف داده‌های چشم‌گیر دورهٔ نوسنگی که معمولاً در انتهای دورهٔ نوسنگی رخ می‌دهند هستیم، یا در استقرارهایی بررسی و

کاوش می‌کنیم که آن‌چه مهم است، این است که چه تولید می‌شده، نه چه‌طور، و نمی‌توانیم برای آن اصطلاحی بیافرینیم و یا این‌که اگر هم به مراحل گذر به نوسنگی و درواقع فرآیند نوسنگی‌شدن در مطالعات‌مان برمی‌خوریم، هنوز با تفکر آستانه‌ای و تاریخی-فرهنگی با داده‌های‌مان برخورد می‌کنیم. تصویری که از این‌طریق برای کاربرهای علم باستان‌شناسی ایجاد می‌شود، تصویری است ایستا از علم و این نتیجه‌گیری را درپی دارد که علم پدیده‌ای است ساکن و بلاتغییر.

پرسش‌ها و فرضیات پژوهش: برخی از اصطلاحات و مفاهیم دوران نوسنگی از مباحث پرمناقشه نزد پیش‌ازتاریخ شناسان است و جوانب آن به‌درستی آشکار نیست. متخصصان دورهٔ نوسنگی،گاهی کوشیده‌اند تا با تأملی انتقادی و ذکر نظریات گوناگون دربارهٔ تعریف این اصطلاحات، تصویر دقیق از آن‌ها ارائه نمایند. در برخی از منابع اخیر، تعریفی واضح از اصطلاحات تخصصی نوسنگی و مصداق‌های آن ارائه شده است و همین تعریف، مبنای تعاریف بسیاری از مقالات دیگر واقع گشته است (Price & Bar-Yosef, 2011: 165; Zeder, 2015: 8). اما بسیاری از نوسنگی‌شناسان هنوز در این‌زمینه با هم اختلاف عقیده دارند. از آنجا که برخی از این مفاهیم، در بسیاری از متون باستان‌شناختی ایران، به‌ویژه متون مربوط به آغاز اهلی‌سازی در کنار یک‌دیگر و گاهی به‌جای یک‌دیگر به‌کار گرفته شده‌اند، این پژوهش بر آن است تا با آسیب‌شناسی این مسأله به‌منظور بازشناسی تاریخی سیر تطور معنای این اصطلاحات، بابی را برای نقد و ارزیابی روشمند این مقوله بگشاید.

در این بین، متوجه آن هستیم که در ادبیات باستان‌شناسی این دوره در ایران، تعاریف و مصداق‌های بسیاری از مفاهیم تخصصی به‌درستی روشن نیست. این نوشتار بر آن است تا از رهگذر ادبیات تخصصی این دوره، مراحل دگردیسی و تطور اصطلاحات و مفاهیم این دوره را بررسی نماید.

روش پژوهش: این پژوهش ازنظر ماهیت و روش، توصیفی-تطبیقی و تحلیلی است که در آن با تکیه‌بر روش مطالعهٔ کتابخانه‌ای، برخی از مهم‌ترین مفاهیم پیش‌ازتاریخی در دورهٔ نوسنگی، واکاوی و بازبینی شده است. در این پژوهش برای درک بهتر مفاهیم اساسی دورهٔ نوسنگی، ادبیات باستان‌شناختی و ماهیت این دوره مطالعه شده تا تصویری گویاتر از سیر تطور این مفاهیم در طول زمان به‌دست آید.

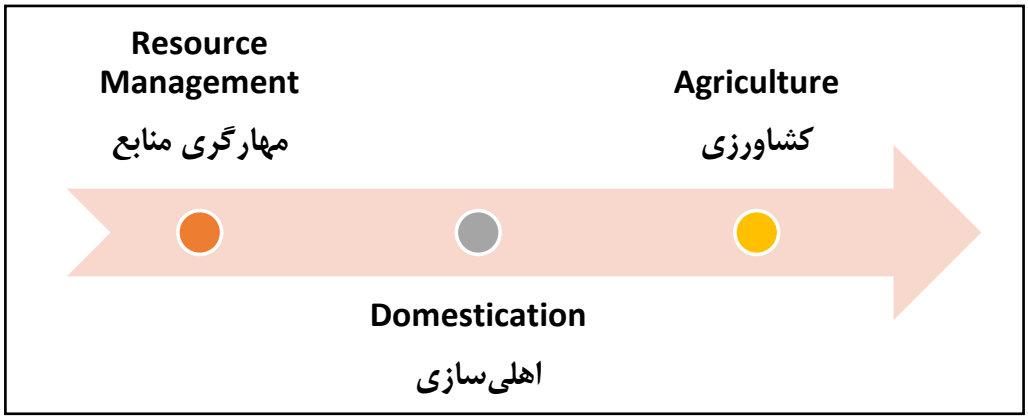
بحث

- اصطلاح‌شناسی باستان‌شناختی در دورهٔ نوسنگی

دوگانگی اصطلاح‌شناختی و مفهومی برپایهٔ دو واژهٔ شکارگران-گردآورندگان و کشاورزان تمام‌عیار عمیقاً در گفتمان مربوط به اهلی‌سازی گیاهی اولیه جاسازی شده است، اما این یک اشتباه بزرگ در موجودیت گذشتهٔ بشر است. بین دو سر و دو انتهای این مسیر تطوری طیفی از هویت‌های معیشتی دیگر وجود دارد که باید با مفاهیم و اصطلاحات مشخصی نام‌گذاری و توصیف شوند. یک فرآیند طولانی‌مدت تغییر تدریجی از وابستگی به منابع وحشی تا وابستگی به گیاهان و حیوانات اهلی در این مسیر وجود دارد. این دغدغهٔ پژوهشی تنها مربوط به باستان‌شناسی ایران نیست و نمود آن را می‌توان در مقالات و پژوهش‌های مختلف در جهان دید. حالا که ما از این مسأله آگاهیم باید شروع به تفکر و تلاش نظری نماییم و سعی گردد داده‌ها را متناسب با آن‌ها یافته و سازماندهی کرد.

در دهه‌های گذشته، با گسترش دامنهٔ شیوه‌های علمی که بقایای گیاهی و جانوری را ردیابی و کشف می‌کنند، می‌توان به‌تدریج انتظار داشت که درک بهتری از مفاهیم و هویت‌هایی مانند کِشت‌گری، کشاورزی، رام‌کرن، گله‌داری، دام‌داری و غیره در تنوع و تحول معاش گذشته انسانی به‌دست آورد.

هدف این پژوهش اصطلاح‌شناسی گونه‌شناسی کشاورزان و دام‌داران با هویت‌های خاص است که در یک روند تطوری از آغاز هم‌نشینی و نزدیکی با گیاهان و حیوانات تا تبدیل‌شدن به کشاورزی و دام‌داری تمام‌عیار از سر گذرانده شده است (تصویر ۱).

تصویر ۱: روند تطوری اهلی‌شدن (Zeder, 2015: 3) .
Fig. 1: The evolutionary process of domestication (Zeder, 2015: 3).

یکی از پرسش‌های اساسی که «ملینا زدر» مطرح می‌کند در ارتباط با این اصطلاحات و مفاهیم است؛ او می‌گوید: آیا تعریفی از اهلی‌شدن وجود دارد که قابل‌استفاده برای گیاهان و حیوانات از گذشته‌های دور تا امروز است که اهلی‌شدن را از فرآیندهای مرتبط آن، یعنی مهارگری و مدیریت منابع (Resource Management) و کشاورزی (Agriculture) متمایز می‌کند؟ یعنی اهلی‌سازی را در یک مسیر تطوری با مفاهیم مختلف قرار می‌دهد که هرکدام تعاریفی دارند (Zeder, 2015: 1). همان‌طورکه برخی از سطوح مهارگری پیش‌درآمد ضروری برای اهلی‌سازی است، اهلی‌سازی نیز پیش‌نیاز کشاورزی (Agriculture) است. با این‌حال اهلی‌سازی لزوماً برزگری را تشکیل نمی‌دهد، درعوض کشاورزی با درجهٔ وابستگی به گونه‌های اهلی مشخص می‌شود. بین اهلی‌سازی اولیه و توسعهٔ سیستم‌های برزگری، یک تأخیر طولانی هزارساله یا بیشتر وجود دارد. علاوه‌بر این، اقتصادهای با مهارگری ضعیف گاهی تا هزاران سال بدون توسعه به اقتصاد کشاورزی ادامه می‌یابند و گاهی هرگز به کشاورزی ختم نمی‌شوند؛ هم‌چنین نمونه‌هایی از جوامعی وجود دارد که شیوهٔ زندگی کشاورزی کامل را به‌نفع راهبردهای جست‌وجوی غذای- غارتگری غذای (Foraging) گسترده که صدها سال پیش از آن اجرا می‌شد، کنار گذاشتند (Zeder, 2015: 3).

- اهلی‌سازی (Domestication)

اهلی‌کردن گیاهان و جانوران یک گذار کلیدی در تاریخ بشر است و تأثیرات عمیق و مستمر آن کانون طیف وسیعی از تحقیقات فرارشته‌ای در علوم فیزیکی، بیولوژیکی و اجتماعی است (Zeder, 2015: 1). درمورد چگونگی تعریف اهلی‌سازی، اجماع شگفت‌آوری وجود ندارد. اهلی‌سازی اغلب از دیدگاه اهلی‌کننده تعریف می‌شود و بر نقش انسان‌ها در جداسازی یک اهلی‌شده هدف از جمعیت‌های آزاد و تسلط بر تمام جنبه‌های چرخهٔ زندگی آن تأکید می‌کند (Ibid).

پیشنهادهایی برای جایگزینی اصطلاح اهلی‌سازی با مواردی که کمتر آسیب‌رسان هستند، مانند «کنترل فرهنگی» دیده می‌شود (Zeder, 2015: 1). اهلی‌شدن یک رابطهٔ پایدار چندنسلی و متقابل است که در آن یک موجود زنده درجهٔ تأثیر قابل‌توجهی بر تولیدمثل و مراقبت از ارگانیسم دیگر به‌منظور تضمین یک رابطهٔ قابل‌پیش‌بینی‌تر می‌پذیرد (Ibid). «ایکر» با جایگزین کردن

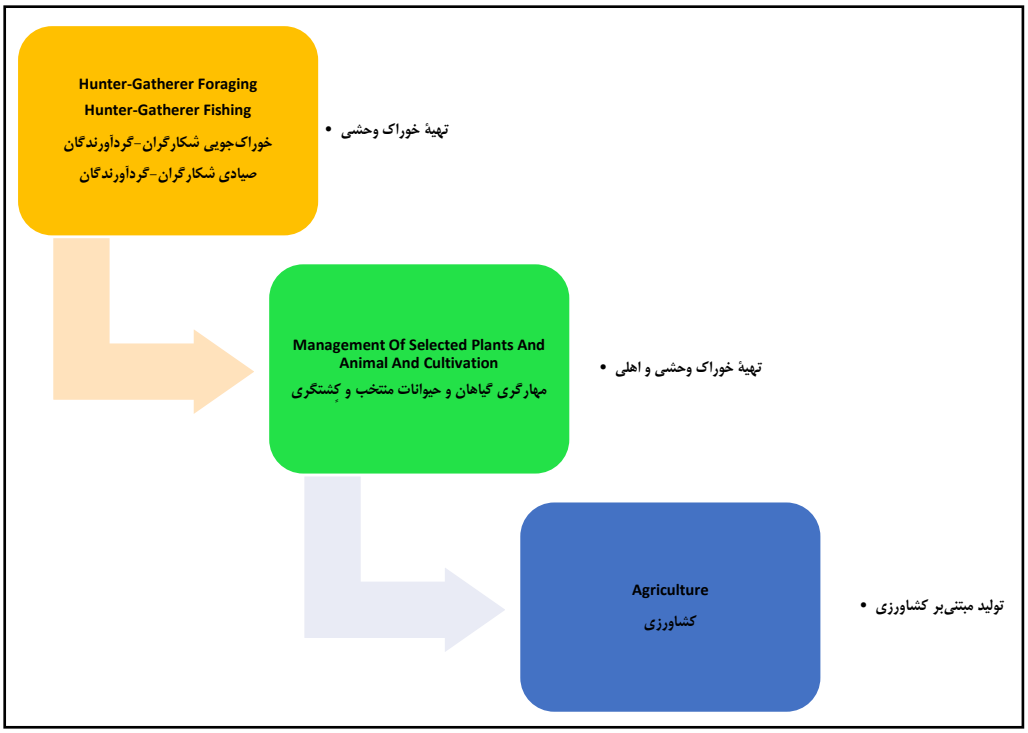
اصطلاح «کنترل فرهنگی» (Cultural Control) بر روابط انسان و حیوان تمرکز کرده و دوگانگی مفهومی اهلی‌سازی را رد می‌کند (Russell, 2002: 292).

- اهلی‌سازی گیاهی

در نیم‌قرن گذشته، بحث بر سر منشأ تولید منابع غذایی یکی از بحث‌های برجسته در جهان بوده است و توجه باستان‌شناسان زیادی را به خود معطوف کرده است. اگرچه اصطلاحات «تولید غذا» و «اهلی‌سازی» بسیار موردبحث قرار گرفته است، اما تعداد کمی از آن‌ها به این موضوع توجه کرده‌اند که خوانندگان این متون چه دامنهٔ وسیعی از معانی را از واژه‌های Farming, Agriculture, Gardening و Horticulture خواهند گرفت (Leach, 1997: 135). «ادبیات منتشرشده درمورد ظهور و توسعهٔ اولیهٔ Agriculture با اصطلاحات عمومی و غالباً ناقص زیادی همراه است. Agriculture غالباً با پیشوندها و صفت‌هایی طبقه‌بندی می‌شود که معنای موردنظر آن‌ها همیشه روشن نیست؛ در مواجهه با این مجموعهٔ خیره‌کننده و در عین‌حال گیج‌کننده، کاملاً واضح است که باید این مفاهیم به‌صورت شفاف توضیح داده شوند، اما دستیابی به این مسأله آسان نیست». (Harris, 2007: 18).

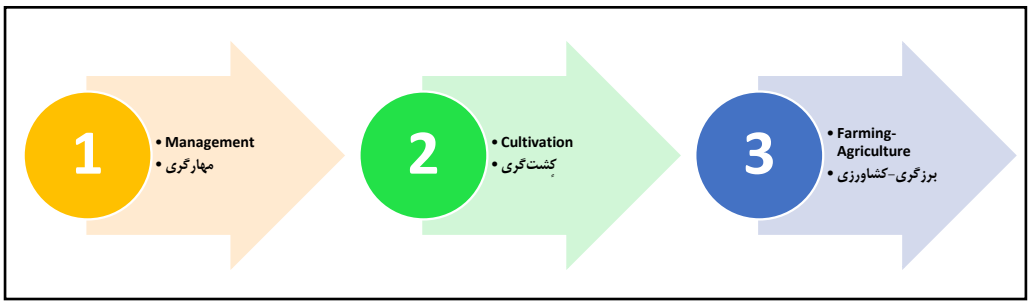
در این پژوهش چند مورد از اصطلاحاتی که در مدل تطوری تولید غذا در اهلی‌سازی گیاهی مورد استفاده قرار می‌گیرد و نشان‌گر تغییرات در زمانی است، یعنی کلمات Cultivation, Management, Farming و Agriculture را توضیح داده و پیشنهاد داده می‌شود که چه‌طور معانی این کلمات می‌تواند به‌طور مؤثری اصلاح شود. سردرگمی ایجادشده توسط تعدد اصطلاحات مورداستفاده در بحث کشاورزی سبب تشتت‌آراء و عدم شکل‌گیری گفتمان استاندارد علمی در این‌زمینه می‌شود؛ به‌عنوان مثال، وقتی ما کلمهٔ کشاورزی را به‌کار می‌بریم، نمی‌دانیم منظورمان کدام مرحله از شکل‌گیری این نوع امرار معیشت در روند تطوری آن است، چون این نوع امرار معیشت تا رسیدن به کشاورزی کامل مراحلی را پیموده که باید به شناخت درستی از این روند دست پیدا کرد و برای هرکدام از مراحل آن اصطلاح‌شناسی مخصوص به آن‌را به‌وجود آورد (تصویر ۲).

چگونه شد که گیاهان اهلی شدند؟ پرسشی است که سال‌هاست مقاله، رساله و کتاب‌های زیادی درمورد آن نگاشته شده است و تقریباً عمری به قدمت باستان‌شناسی دارد. در مقاله‌های زیادی که راجع‌به موضوعاتی مانند: «انقلاب نوسنگی»، «انقلاب کشاورزی»، «خاستگاه کشاورزی»، «فرآیند نوسنگی‌شدن»، «خاستگاه اهلی‌سازی» و عناوین دیگری از این‌دست نوشته شده است؛ به‌خصوص در نوشته‌هایی که به اهلی‌سازی گیاهی به‌طور ویژه در این دوران می‌پردازند، کلمه‌هایی مانند: Cultivation, Farming, Agriculture با هم و نه به‌جای هم به‌کار می‌روند. درکنار این سه کلمه که اغلب برای هر سه معادل فارسی کشاورزی قرار داده می‌شود، کلمات و اصطلاحات دیگری مثل سبزی‌کاری (Veg culture)، پالیزکاری (Horticulture)، اهلی‌سازی (Domestication)، درخت‌کاری (Arboriculture) نیز وجود دارد که همگی این کلمات به‌نوعی در زیرمجموعهٔ کلمهٔ Agriculture بررسی می‌شود. در متون تخصصی تا آنجا که به یاد داریم، دو واژهٔ منفک از هم کشاورزی و باغداری کاربرد دارد، اما در زبان فارسی واژگان متعددی برای شیوهٔ معیشتی مبتنی‌بر بهره‌برداری از گیاهان وجود دارد؛ از جمله: کِشت‌گری، کشاورزی، باغ‌داری، برزگری، دهقانی، کشت‌کاری، برزگری و... که در اصطلاح‌شناسی فارسی فرق چندانی با هم ندارند و یا اگر در زبان فارسی به‌خصوص در متون قدیمی‌تر بین این کلمات مرزی وجود داشته باشد (به‌عنوان مثال بین دهقان یا دیهگان و کشاورز) اما متأسفانه در اصطلاح‌شناسی تخصصی باستان‌شناسی دورهٔ نوسنگی و مبحث اهلی‌سازی به‌کار گرفته نمی‌شود و هرکدام از این کلمات به‌جای هم مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ به‌عنوان مثال، کلمهٔ دهقان و زارع خود در متون و ادبیات فارسی قدیم مسیر تطوری را پیموده که می‌توان در معادل‌یابی‌ها از آن‌ها استفاده کرد (قاسمی، ۱۳۸۴).

تصویر ۲: مسیر تطوری اهلی‌سازی گیاهی (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 2: The evolutionary process of plant domestication (Author, 2022).

«مارک ورهوون» در مقالهٔ جامع‌اش راجع‌به فرآیند اهلی‌سازی در لوانت جنوبی می‌نویسد: «اهلی‌سازی (Domestication)، کِشت‌گری (Cultivation) و کشاورزی (Agriculture) ارتباط نزدیکی با هم دارند، اما تفاوت بین آن‌ها مهم است» (Verhoeven, 2004)، (تصویر ۳).
در ادامه به بررسی هرکدام از این واژه‌ها در یک روند تطوری پرداخته می‌شود.

تصویر ۳: مسیر تطوری در اهلی‌سازی گیاهی (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 3: The evolutionary path of plant domestication (Author, 2022).

- واژهٔ مهارگری (Management)

دست‌کاری و درجاتی از کنترل گونه‌های وحشی (گیاهان یا جانوران) بدون کِشت‌گری (Cultivation) یا تغییرات ریخت‌شناسانه را مهارگری یا مدیریت منابع می‌گویند که اولین گام در روند اهلی‌سازی است. از دههٔ ۱۹۷۰م.، به‌بعد از این نوع رفتار به‌عنوان «کنترل فرهنگی» یاد می‌شود (Price & Bar Yosef, 2011: 165).

واژهٔ کِشت‌گری[۱] (Cultivation)

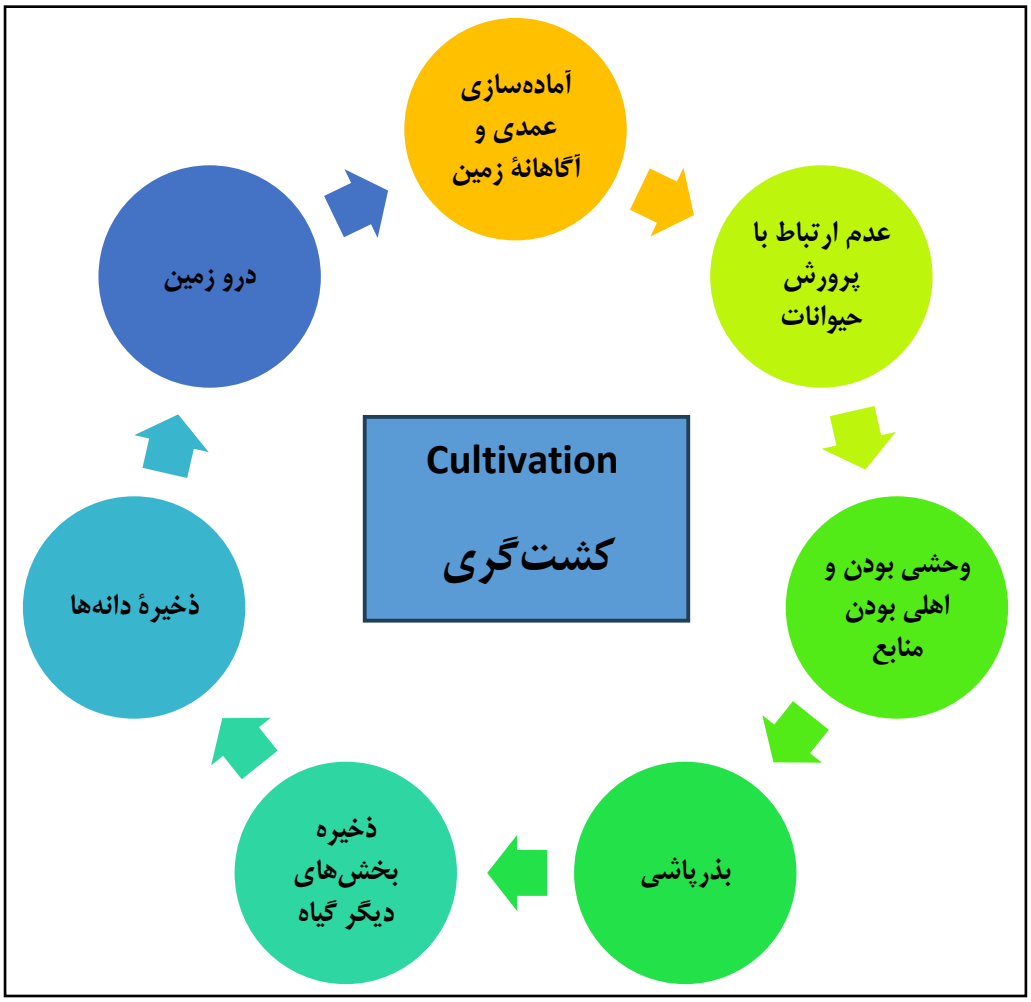
به آماده‌سازی عمدی و آگاهانهٔ زمین، بذرپاشی، درو و ذخیرهٔ دانه‌ها یا بخش‌های دیگر گیاهان گفته می‌شود. کِشت‌گری، مجموعه‌ای از فعالیت‌های عمدی انسان -مانند کاشت (Planting)، حفاظت (Protecting) و برداشت (Harvesting)- برای افزایش عملکرد گیاهانی است که می‌توانند ازنظر ریخت و ژنتیکی وحشی یا اهلی باشند (Zhao, 2011: 296). «ویلکاکس» و همکارانش یکی از نشانه‌های خوب تشخیص کِشت‌گری پیشااهلی‌سازی را از اهلی‌سازی (Pre domestication Cultivation) وجود غلات وحشی در بیرون از زیستگاه‌های طبیعی آن می‌داند (Willcox et al., 2008). در توضیح نظریات مربوط به اهلی‌سازی «ورهوون» می‌گوید مدل‌هایی مثل دریاس جوان، فاصلهٔ گاه‌نگارانه بین کِشت‌گری گیاهان وحشی در دورهٔ ناتوفیان و اهلی‌سازی غلات را در دورهٔ PPNA نشان می‌دهد (Verhoeven, 2004: 197). در اغلب مقاله‌های تخصصی نوسنگی‌شدن و اهلی‌سازی گیاهی، کلمهٔ کِشت‌گری (Cultivation) به‌صورت عبارت Pre-domestication Cultivation یعنی کِشت‌گری پیشااهلی‌شدن (Willcox et al., 2008) و یا Initial Cultivation یعنی کِشت‌گری اولیه (Zeder, 2011) آمده که هر دو نشان‌دهندهٔ این است که این عمل فعالیتی بوده که به قبل از اهلی‌سازی و یا شروع اهلی شدن برمی‌گردد.

پس کِشت‌گری (Cultivation) آماده‌سازی عمدی و آگاهانهٔ زمین برای کاشت گیاهان وحشی یا اهلی است. این اصطلاح اغلب برای نشان‌دادن کشت گیاهان وحشی قبل از اهلی‌شدن استفاده می‌شود (Price & Bar Yosef, 2011: 156)، یعنی مهم‌ترین تفاوت بین دو کلمهٔ Cultivation با کلمات دیگر در وحشی‌بودن یا اهلی‌بودن منابع است و تفاوت دیگر این است که این کلمه اساساً فقط به مبحث گیاه و رابطهٔ انسان با گیاه می‌پردازد و دام نقشی در آن ندارد.

اصطلاح کِشت‌گری پیشااهلی‌سازی (Pre-domestication Cultivation) اساساً چنین فرض می‌کند که فرآیند اهلی‌سازی آغاز نشده بود؛ زیرا هیچ تغییری در گیاهان در مدارک باستان‌شناسی مشاهده نشده است (Charles R. Clement, 2021: 2).

واژهٔ کشت‌گری (Cultivation) عمومی‌تر و کاربرد آن متنوع‌تر از کشاورزی (Agriculture) و اهلی‌سازی (Domestication) است. این واژه از فعل لاتین Colo به‌معنای کِشت‌گری (Cultivate) و یا کشتن زمین (Till) می‌آید و به‌صورت مستقیم‌تر از کلمهٔ قرون وسطایی و لاتین Cultivate گرفته شده که به‌صورت تحت‌الفظی محدود به کشت خاک برای تولید محصولات زراعی است. این واژه معمولاً اشاره به رشد محصولات زراعی اهلی برای تولید غذا و اهداف دیگر دارد، اما معنای آن از مفهوم محدود قبلی گسترش‌یافته و علاوه‌بر آن شامل فعالیت‌هایی مانند: شخم، پاک‌سازی زمین، هرس کردن، وجین کردن، بذرپاشی، خرمن کردن، زهکشی خاک و آبیاری نیز می‌باشد. حتی سوزاندن عمدی زمین برای کمک به پاک‌سازی زمین و اضافه کردن مواد مغذی به خاک و کمک به رشد گیاهان مفید را می‌توان در قلمرو واژهٔ کِشت‌گری (Cultivation) بررسی کرد. همهٔ این فعالیت‌ها می‌تواند برای گیاهان وحشی و نیز گیاهان اهلی به‌کار گرفته شود. این واژه در کاربرد روزمره محدود به بستر کشاورزی (Agriculture) می‌شود، اما به‌همان میزان در بستر غیرکشاورزی در بهره‌برداری از گیاهان وحشی نیز می‌تواند استفاده شود (Harris, 2007: 25-26).

کِشت‌گری فعالیتی است که ازطریق آن انسان مستقیماً در مدیریت زندگی و چرخه‌های زندگی برخی از گیاهان ویژه مدیریت می‌کند (Harris & Fuller., 2014: 105). درنهایت واژهٔ کِشت‌گری یا Cultivation هم در بستر وحشی و هم در بستر اهلی استفاده می‌شود، ولی برای نشان‌دادن این‌که این بستر فقط وحشی است، باید از پیشوندهایی مثل پیشااهلی در ادبیات انگلیسی استفاده کرد که باوجود حجم زیادی از کلمات معادل در زبان فارسی باید دید که کدام کلمه توان و کارایی رساندن این مطلب را در مسیر تطوری آن دارد، ضمن این‌که کلمهٔ کِشت‌گری یا Cultivation صرفاً برای نشان‌دادن کشاورزی و کاشت گیاهان استفاده می‌شود و ربطی به حیوانات ندارد (تصویر ۴).

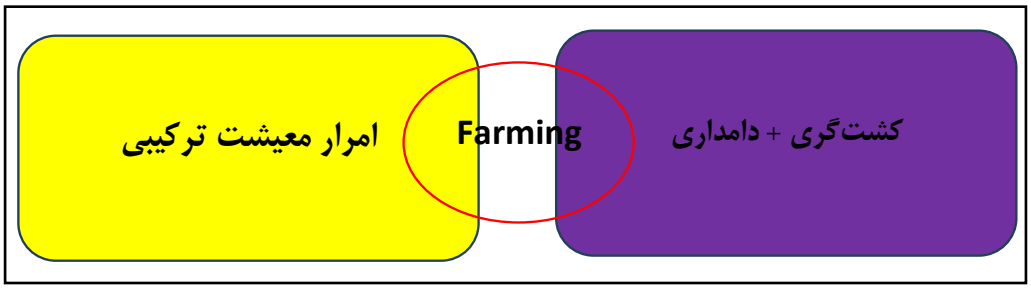

تصویر ۴: ویژگی‌های کشت‌گری (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 4: The features of cultivation (Author, 2022).

ورهوون در جای دیگر می‌گوید: «مدت‌زمان قابل‌توجهی بین کِشت‌گری گونه‌های وحشی در دورهٔ ناتوفیان و اولین مدارک متقن از محصولات زراعی اهلی‌شده در دورهٔ PPNB وجود دارد» (Verhoeven, 2004: 187). در جدولی که ورهوون در این مقاله ارائه کرده، ازنظر توالی زمانی رویدادها در روند اهلی‌سازی، کلمهٔ Cultivation همیشه قبل از Domestication قرار گرفته است (Ibid: 190-191).

- واژهٔ برزگری (Farming)

بهره‌برداری از گیاهان و حیوانات اهلی به‌عنوان خوراک یا منابع دیگر است (Price & Bar Yosef, 2011: 165). برزگری (Farming) امرار معیشت ترکیبی از کِشت‌گری گیاهان (Cultivation) و دامپروری (Animal Husbandry) است (Verhoeven, 2004: 184). «پرایس» و «باریوسف» هم می‌گویند این شیوهٔ نشانگر استفاده از گیاهان خانگی و یا حیوانات برای غذا و هم‌چنین منابع دیگر است (Price & Bar Yosef, 2011: 165). هریس می‌گوید برزگری برخلاف Agriculture همیشه نشانگر یک شیوهٔ ترکیبی است؛ چون Agriculture گاهی می‌تواند فقط نشانگر کشت گیاهان باشد و می‌توان پرورش حیوانات را از آن حذف کرد و گاهی می‌تواند شیوهٔ ترکیبی باشد (Harris, 2007: 22)، (تصویر ۵).

تصویر ۵. اصطلاح Farming دلالت بر شیوهٔ معیشتی ترکیبی دارد (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 5: Farming implies a mixed subsistence (Author, 2022).

- واژهٔ کشاورزی (Agriculture)

(هریس) می‌گوید «این واژه در کاربرد مدرن آن (برخلاف Farming یا برزگری) گاهی محدود به کِشت‌گری محصولات زراعی می‌شود و پرورش حیوانات اهلی از آن حذف می‌شود، اما در بیشتر مواقع شامل هر دو مورد است» (Harris, 2007: 22). «زاگونا» و «زیمانسکی» می‌گویند «ملزومات کشاورزی (Agriculture)، کِشت‌گری (Cultivation) محصولات زراعی و پروراندن حیوانات (Raising of Animal) است» (Sagona & Zimansky, 2009: 39). کشاورزی (Agriculture) به این معناست که برزگری (Farming) و یا گله‌داری (Herding) بر فعالیت‌های یک جامعهٔ خاص حاکم است و رژیم غذایی اصلی را تعیین می‌کند، اگرچه شکار و گردآوری ممکن است ادامه یابد (Price & Bar Yosef, 2011: 165). هریس روند اهلی‌کردن را به سه مرحله تقسیم می‌کند: مراحل ۱) تهیهٔ مواد غذایی وحشی (شکارگری-گردآوری)، ۲) کِشت‌گری گیاهان وحشی (کِشت‌گری قبل از اهلی‌کردن)، و ۳) تحکیم علائم مشخص اهلی کردن (ظهور کشاورزی واقعی)، (Allaby, 2010: 935; Harris, 1989).

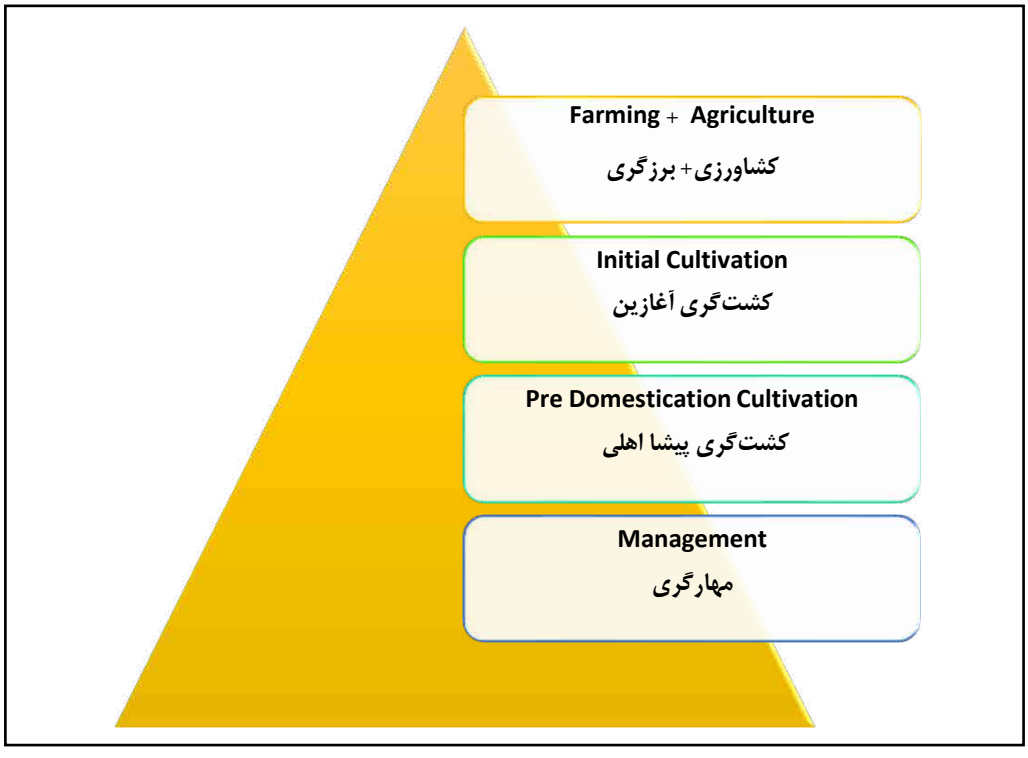
Agriculture جامع‌ترین واژه برای بیان بسیاری از روش‌هایی است که با آن‌ها گیاهان زراعی و حیوانات اهلی نگه‌داری می‌شوند تا خوراک و تولیدات دیگر برای جمعیت بشری فراهم کند (Harris & Fuller, 2014: 104). کلمهٔ انگلیسی Agriculture از ریشهٔ دو کلمهٔ لاتین (Agra field) به‌معنی زمین، کشتزار، مزرعه و (Colo cultivate) به‌معنای کشتن و کِشت‌گری آمده است. ترکیب این دو واژه در لاتین Agriculture می‌شود که به‌معنای کشت زمین است (Harris, 2007: 19-20).

واژهٔ Agriculture به‌معنای کشت زمین برای پرورش محصولات زراعی، در اوایل قرن هفدهم میلادی، به زبان فرانسه و انگلیسی به‌کار رفته است. این اصطلاح به مفهوم کشت‌کاری یا دام‌داری (Husbandry) نیز ازطریق واژهٔ لاتین Agricola نزدیک است که به‌معنای کشت‌کار یا دام‌دار است (Husbandman). در کاربرد امروزی آن، Agriculture برخلاف Farming گاهی محدود به کشت محصولات زراعی می‌شود و کاری به پرورش حیوانات اهلی ندارد، اما این واژه معمولاً بر هر دوی این فعالیت‌ها دلالت دارد؛ درواقع فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد ۱۹۷۱م.، کشاورزی (Agriculture) را به‌عنوان علم و هنر کشت خاک تعریف می‌کند که شامل جست‌وجوی پیوسته برای گردآوری محصولات زراعی (Crop) و پرورش دام (Livestock)، کشت (Tillage)، دام‌داری (Husbandry) و برزگری (Farming)، (در بسیط‌ترین حالت این واژه) است. اغلب دانشجویان تاریخ کشاورزی (Agriculture)، دام‌داری را بخشی از کشاورزی (Agriculture) می‌دانند. این دیدگاه از سنت اورآسیایی کشت-شبانکاره‌گی (Agro-pastoralism) آمده است که به‌موجب آن در آسیای جنوب‌غربی بزها، گوسفندان و بعدتر گاوها کاملاً با کِشت‌گری غلات و حبوبات ادغام می‌شوند و در چین مرکزی گاومیش‌های آبی بخش جدایی‌ناپذیر کِشت‌گری برنج در شالیزار می‌شوند. این ادغام و یکپارچگی که در آن حیوانات، غذا، کود و نیروی کشش را تأمین می‌کنند، در همهٔ مناطق

آغاز کشاورزی (Agriculture) مثل منطقهٔ آند مرکزی و یا منطقهٔ گرمسیری آفریقای شمالی رخ نداده است (Harris, 2007: 22). پس، واژهٔ Agriculture گاهی محدود به کشت محصولات زراعی می‌شود و موضوع پرورش حیوانات اهلی را دربر نمی‌گیرد، اگرچه معمولاً نشان‌گر هر دو فعالیت است (Harris & Fuller, 2014: 104)، (تصویر ۶).

تصویر ۶: ویژگی‌های کشاورزی (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 6.: The features of Agriculture (Author, 2022).

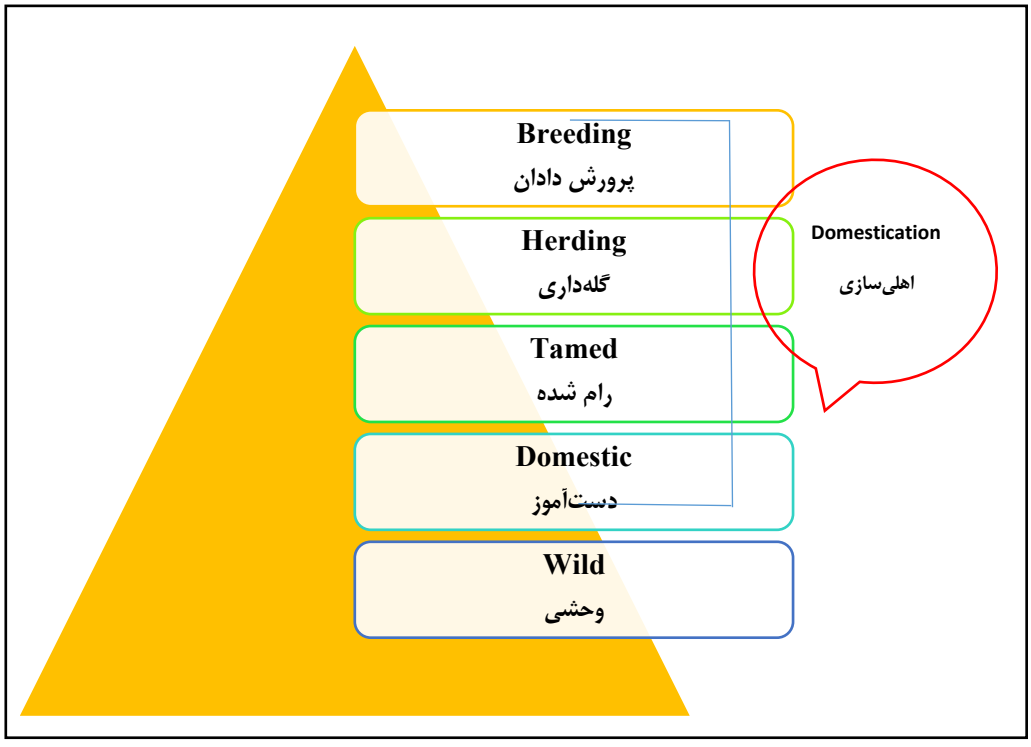

تصویر ۷. فرآیند تطوری اهلی‌سازی گیاه (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 7: The evolutionary process of plant domestication (Author, 2022).

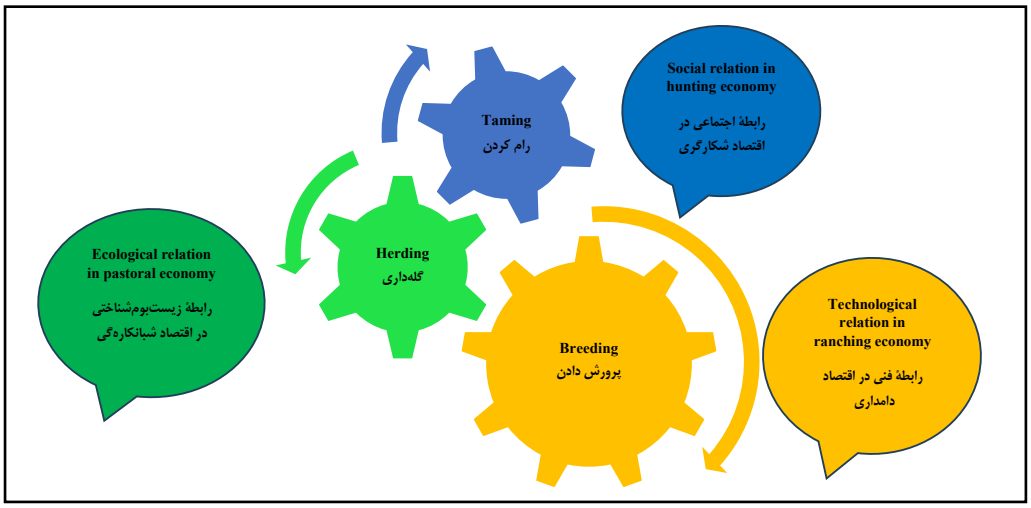
- اهلی‌سازی حیوانی

در اهلی‌سازی حیوانی نیز همین مسأله وجود دارد. ما در زبان فارسی کلماتی مانند دست‌آموز کردن، خانگی کردن، رام کردن، رمه‌داری، دام‌داری، دامپروری، گله‌داری، گله‌پروری، شبانی، چوپانی و بسیاری از کلمات مترادف با این موضوع را داریم، اما در زبان انگلیسی برای هرکدام از مراحل اهلی‌سازی حیوانی از زمانی که انتخاب آگاهانه و جدایی برخی از حیوانات از طبیعت وحشی صورت گرفت تا زمانی‌که در دورهٔ نوسنگی تبدیل به یک شیوه یا شیوه‌های معیشتی مشخص می‌شوند، نام‌های مشخصی وجود دارد (تصویر ۸). «تیم اینگولد» در کتاب معروفش شکارگران، شبانکاره‌ها و دام‌داران می‌نویسد: «مؤلفه‌های اجتماعی، زیست‌محیطی و فنی اهلی‌سازی باید به‌طور تحلیلی مشخص و متمایز شوند؛ او به رابطهٔ رام کردن (Taming)، گله‌گرایی (Herding) و پرورش دادن (Breeding) در ابتدای کتابش می‌پردازد (Ingold, 1980: 23). او می‌گوید فرض بر این است که «اهلی‌سازی» شامل برخی اصلاحات ریخت‌شناسی قابل‌تشخیص گونه‌های استثمارشده به‌دور از نمونهٔ اولیه وحشی آن است، اما تفاوت بین شکار و شبانکارگی (Pastoralism) در ویژگی‌های خاص خود حیوانات نیست، بلکه در روابط تولیدی است که حیوانات و انسان‌ها را به‌هم پیوند می‌دهد. پس باید سه شکل از تعامل انسان و حیوان را متمایز کرد که آن‌ها را رام کردن (Taming)، گله‌داری (Herding) و پرورش (Breeding) می‌نامند، و هریک لزوماً متضمن دیگری نیست و حتی ممکن است مانع دیگری باشد (Ingold, 1980: 82). اینگولد می‌گوید بهره‌برداری از حیوانات اهلی با رابطهٔ اجتماعی رام کردن در اقتصاد شکار، رابطهٔ زیست‌بوم گله‌داری در اقتصاد شبانکاره، و رابطهٔ فنی پرورش در اقتصاد دام‌داری مشخص می‌شود (Ingold, 1980: 94-95)، (تصویر ۹).

در ادامه به هر یک از مراحل تطوری اهلی‌سازی حیوان پرداخته شده و تلاش می‌شود با ارائه تعریفی ساده از آن‌ها، معادل درستی برای آن‌ها انتخاب شود.

تصویر ۸: فرآیند تطوری اهلی سازی حیوان (برگرفته از: Décory, 2019: 47).
Fig. 8: The evolutionary process of animal domestication (Décory, 2019: 47).

تصویر ۹: رابطهٔ سه اصطلاح رام کردن، گله‌داری و پرورش دادن (دامپروری) با اقتصاد (برگرفته از: Ingold, 1980).
Fig. 9: The relationship between the three terms of taming, herding and breeding with the economy (Ingold, 1980).

واژهٔ «دست‌آموز» یا «خانه‌پرورد» (Domestic): این واژه را نباید با «اهلی» (Domesticated) اشتباه گرفت. «دست‌آموز» یا «خانه‌پرورد» چیزی است که به خانه تعلق دارد، چیزی است که نگه‌داشته می‌شود. افراد و گروه‌هایی از حیوانات وحشی (Wild)، رام‌شده (Tamed)، اهلی (Domesticated) یا شکاری (Feral) می‌توانند دست‌آموز باشند؛ زیرا این اصطلاح فقط نشان می‌دهد که حیوانات تحت‌کنترل انسان، معمولاً در مزرعه، باغ، خانه یا مشابه آن‌ها نگه‌داری می‌شوند. حیوان دست‌آموز بدون توجه به این‌که حیوان وحشی، رام، اهلی یا شکاری باشد، توسط انسان در اسارت نگه‌داری می‌شود (Décory, 2019: 47).

- واژهٔ رام کردن (Taming)

واژهٔ «رام‌شده» معمولاً با واژه‌های «دست‌آموز» (Domestic) و «اهلی» (Domesticated) اشتباه گرفته می‌شود، درحالی‌که این واژه فقط درمورد گونه‌های وحشی اعمال می‌شود (Décory, 2019: 47). حیوان رام‌شده می‌تواند حیوان وحشی باشد که از طبیعت گرفته شده است، یعنی یا نسل اول والدین وحشی هستند که از طبیعت به اسارت گرفته شده‌اند یا چندمین نسل از حیوانات وحشی هستند که از طبیعت به اسارت گرفته شده‌اند. رام کردن با نگه‌داری حیوانات وحشی و شکاری در اسارت و تحت‌سلطه درآوردن آن‌ها برای پذیرش نزدیکی و مجاورت با انسان و محیط او آغاز می‌شود و این مسأله منجر به تغییرات رفتاری و هم‌چنین به‌طور بالقوه به تغییرات ژنتیکی و یا فیزیولوژیکی/مورفولوژیکی یک حیوان یا یک گروه از حیوانات می‌شود. رام کردن را می‌توان اولین قدم به‌سوی اهلی کردن پس از نگه‌داری حیوانات در اسارت دانست. این مسأله تنها می‌تواند برای یک گروه اتفاق افتد، زیرا یک حیوان رام‌شده نمی‌تواند به یک گروه اهلی منجر شود. رام کردن اجتناب طبیعی حیوان از انسان را کاهش می‌دهد و دوستی با او را افزایش می‌دهد (Ibid).

تیم اینگولد می‌نویسد رام کردن یک پدیدهٔ فناورانه نیست (Ingold, 1980: 88). حیوانات رام‌شده ممکن است به‌دلیل قرارگیری در خانوارهای انسانی به‌عنوان عضوی از خانوارهای انسانی، دست‌آموز (Domestic) شوند، اما نیازی نیست که ازنظر ریخت‌شناسی «اهلی» (Domesticated) شوند (Ibid: 88). رام کردن شرط لازم اهلی کردن است، اما کافی نیست (Russell, 2002: 286). بسیاری از مردمان شکارگر حیوانات را به‌عنوان حیوان خانگی (Pet) یا طعمه، رام می‌کنند، اما این اساساً روابط انسان و حیوان یا روابط اجتماعی و اقتصادی بین انسان‌ها را تغییر نمی‌دهد.

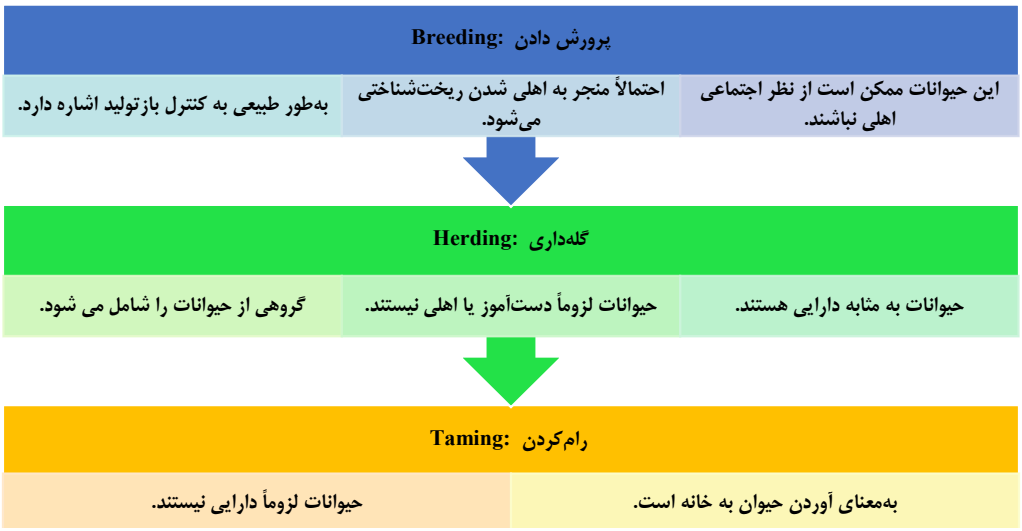
تـا زمانی‌کـه حیـوان رام‌شـده پـرورش نیافتـه و جمعیتـی را در اسـارت ایجـاد نکنـد، منجـر بـه تغییـرات بیولوژیکـی در حیـوان نمی‌شـود (Russell, 2002: 286-287).

- واژۀ گله‌داری (Herding)

ایـن واژه را از دیدگاه زیست‌بوم‌شناختی باید دید. اینگولد اهلی‌سازی را به سه عنصر تقسیم می‌کند کـه لزومـاً بـا هـم اتفـاق نمی‌افتنـد؛ رام کـردن، گلـه‌داری و پـرورش. گلـه‌داری شـامل نگه‌داشـتن گـروه است. در ایـن مـورد، حیوانـات، دارایـی هستند. ایـن حیوانـات لزومـاً دست‌آموز یـا اهلی نیسـتند (Ibid: 291). وقتی حیوانـات دارایـی می‌شـوند، روابـط انسـان بـا انسـان نیـز دگرگـون می‌شـود. به‌نظر اینگولـد، اهلی کردن به‌معنـای «ادغـام اجتماعـی یـا تصاحـب نسل‌های متوالـی حیوانـات» توسـط انسـان اسـت. اگرچـه حیوانـات وحشـیِ زنـده مسـتقیماً درگیـر روابـط اجتماعـی انسـان نیسـتند، حیوانـات اهلـی بـا انسان‌ها روابط شخصی دارند. حیوانات اهلی اشیاء یا وسایل ارتباط بین افراد است. مردم حیوانات وحشـی را بـه اشـتراک می‌گذارنـد، امـا از حیوانـات اهلـی نگـه‌داری می‌کننـد (Husband) ایـن مالکیـت (Ownership) اسـت کـه ایـن نگـه‌داری را ممکـن می‌سـازد.

فنـاوری گلـه‌داری نـه بـه کارهایـی کـه حیوانـات انجـام می‌دهنـد، بلکـه بـه کارهایـی کـه بـا آن‌هـا مرتبـط اسـت مربـوط می‌شـود. انسـان‌ها بـا تغییـر فعالیت‌هـای خـود از شـکار بـه کارهـای تمام‌وقـت گله‌داری و انطباق شیوه‌های خود بر این‌اساس، ذخایر اصلی خانگی خود را افزایش می‌دهند و این به آن‌ها اجازه می‌دهد تا محصولات شکار را با محصول حاصل از گسترش گله‌های شبانی جایگزین کننـد (Ingold, 1980: 112-113).

گلـه‌داری بـه رابطـۀ گلـه/ مرتـع مربـوط می‌شـود. وظایـف گلـه‌داری، کنتـرل و مراقبـت حیوانـات در زمیـن اسـت (Paine, 1972: 78). پیـن گلـه‌داری را «کنتـرل و پـرورش حیوانـات در زمیـن» تعریـف کـرده اسـت، برخـلاف مدیریـت گلـه به‌عنـوان منبـع قابل‌برداشـت، کـه او آن را دام‌داری (Husbandry) می‌دانـد. به‌نظـر می‌رسـد ایـن تمایـز به‌مـوازات شـرایط حفاظـت از گلـه و انتخـاب جبرانـی باشـد. بـا این‌حـال اسـتفادۀ پیـن از ایـن اصطلاحـات گمراه‌کننـده اسـت؛ زیـرا او گلـه‌داری را فقـط واسـطۀ رابطـۀ بیـن گله‌هـا و مراتـع می‌دانـد و دام‌داری را فقـط واسـطۀ رابطـۀ بیـن گله‌هـا و مصرف‌کننـدگان (Ingold, 1980: 113)، (تصویـر ۱۰).

تصویر ۱۰: تفاوت سه اصطلاح رام کردن، گله داری و پرورش دادن (دامپروری)، (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 10: The difference between the three terms of taming, herding and breeding (Author, 2022).

- واژهٔ پرورش دادن (دامپروری) (Breeding)

کسانی‌که بر جنبهٔ بیولوژیکی اهلی کردن حیوانات تأکید می‌کنند، معمولاً بر کنترل انسان بر پرورش یا هم‌زیستی (Symbiosis) انسان و حیوان تأکید دارند. این دو رویکرد، پیامدهای کاملاً متفاوتی برای عاملیت و نیت انسان دارند (Russell, 2002: 287). به‌قول تیم اینگولد این واژه یک مفهوم فنی است. پرورش انتخابی (Selective Breeding) می‌تواند صفات ارثی حیوانات که از قبل تعیین شده را به‌صورت غیرقابل‌برگشتی تغییر دهد (Ingold, 1980: 82). پرورش حیوان به‌معنای دقیق انتخاب مصنوعی (Artificial Selection) است (Ibid: 24).

بنابراین «بوکونی» تعریف کلاسیک از اهلی کردن را تحت این واژه، این‌گونه ارائه می‌دهد: «گرفتن و رام کردن گونه‌ای از حیوانات با ویژگی‌های رفتاری خاص توسط انسان، حذف آن‌ها از منطقهٔ زندگی طبیعی و پرورش و نگه‌داری از آن‌ها در شرایط کنترل‌شدهٔ پرورشی برای کسب سود». عناصر مهم در این تعریف، کنترل جابه‌جایی و پرورش است که حیوانات اهلی را از جمعیت وحشی پرورش‌یافته جدا می‌کند. فقط در این شرایط می‌توان تغییرات ژنتیکی اهلی‌شدن را انجام‌داد (Russell, 2002: 287).

مجموعه‌ای از حیوانات در یک گونه که ظاهری متمایز دارند و معمولاً با انتخاب عمدی ایجاد شده‌اند. فرآیندهای پرورش انتخابی برای اصلاح ویژگی‌های از قبل ایجادشدهٔ گونه هستند (Ingold, 1980: 92).

ازنظر «چایلد»، نوآوری مهم تولید مواد غذایی در علم پرورش انتخابی (Selective Breeding) نهفته است، اما هیچ دلیلی برای این فرض وجود ندارد که پرورش گیاه یا دام باید با انتخاب مصنوعی همراه باشد (Ibid: 84).

- واژهٔ دام‌داری (Husbandry)

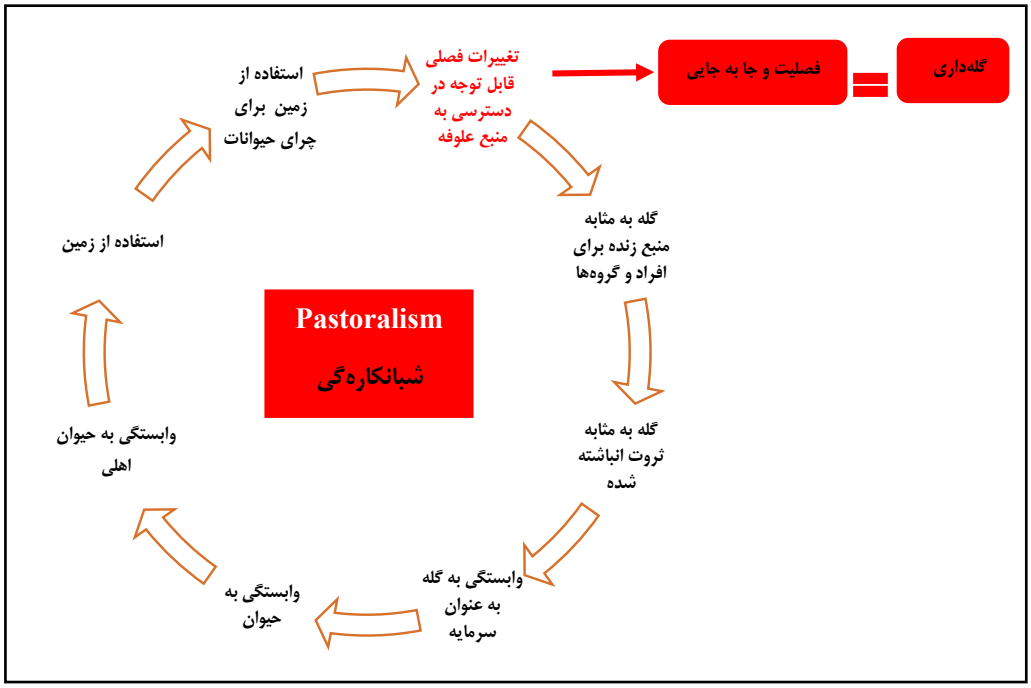
کلمهٔ دام‌دار (Husband) از معنای انگلیسی قدیم کلمهٔ Husbond مشتق‌شده است که به‌معنای کشاورز-دام‌دار (Farmer) متمولی است که در شمال انگلستان فئودالی در یک خانه زندگی می‌کرده و در خدمت زمین‌داران بوده است؛ درحالی‌که کشاورزان روزمزد (Cotter) در کلبه (Cottage) زندگی می‌کردند (Smith, 2009: 118).

گله‌داری به رابطهٔ گله/ مرتع وابسته است و هدف آن رفاه حیوانات است و ترجیحاً مانع آسایش خود گله‌داران نیست. از سوی دیگر، دام‌داری به گله به‌عنوان منبع قابل برداشتی برای صاحبانش می‌نگرد؛ درحالی‌که وظایف گله‌داری شامل کنترل و پرورش حیوانات در مرتع است، دامداری را می‌توان به‌عنوان تلاش مالکان در راستای رشد سرمایه و شکل‌گیری سود درنظر گرفت. مشکلات گله‌داری مربوط به اقتصاد کار است و معمولاً می‌تواند توسط مالکان و در ارتباطشان با یک‌دیگر حل شود. مشکلات دام‌داری به تخصیص سرمایه مربوط می‌شود (Paine, 1972: 79). اصطلاح «دام‌داری» رابطهٔ اجتماعی بین خانواده‌ها را نشان می‌دهد به‌جای این‌که رابطهٔ زیست‌بوم‌شناختی بین گله‌ها و مصرف‌کنندگان را نشان دهد (Ingold, 1980: 114).

- واژهٔ شبانکارگی (Pastoralism)

شبانکاره‌ها کسانی هستند که برای امرارمعاش عمدتاً به گله‌های دام اهلی خود وابسته هستند (Ibid: 82). شبانکارگی یک شیوهٔ تولید است که مربوط به بهره‌کشی از حیوانات اهلی است، درمورد بزسانان خاورنزدیک (گوسفند و بز) شبانکارگی در یک پیوستار از شبانکارگی کاملاً یکجانشینی (Fully Sedentary Pastoralism) (گله‌داری مبتنی‌بر روستا) (Village-Based Herding) تا شبانکاره‌گی کاملاً متحرک (Fully Mobile Pastoralism) (شبانکارگی کوچ‌رو) (Nomadic Pastoralism) رخ

می‌دهد (Abdi, 2003: 398). در گسترده‌ترین معنای آن، شبانکارگی را می‌توان به‌عنوان وابستگی به سم‌داران گله‌ای اهلی که به‌عنوان پایه‌ای برای امرارمعاش پرورش داده می‌شوند، تعریف کرد (Abdi, 2015: 1). برخلاف سیستم‌های شکارگر-گردآورنده، در سیستم‌های شبانکاره، حیوانات گله‌ای ثروت انباشته‌شده، و نشان‌دهندهٔ منابع زنده برای افراد و گروه‌ها هستند (Ibid). ازنظر زمانی شواهد و مدارک این نوع از شیوهٔ تولید در ایران را از دورهٔ مس‌وسنگ به‌بعد داریم (تصویر ۱۱).

تصویر ۱۱: ویژگی های شبانکاره‌گی (نگارنده، ۱۴۰۱).
Fig. 11: The features of pastoralism (Author, 2022).

شبانکارگی روشی کلیدی برای بهره‌برداری از منابع پراکندهٔ مکانی و زمانی (که ازنظر فصلی و بین‌سالی متغیر هستند) است. در خاورنزدیک، تولیدات دامی در سازگاری با آب‌وهوای سخت و غیرقابل پیش‌بینی و توزیع نامنظم زمین‌های قابل‌کشت عمل می‌کند (Alizadeh, 2010: 378).

نتیجه‌گیری

شاید یکی از مسائلی که سبب‌شده اصطلاح‌شناسی تخصصی دوران نوسنگی در ایران هنوز جای کار داشته باشد این است که مطالعات «فرآیند نوسنگی‌شدن» در ابتدای راه است. هنوز آن‌چه در مطالعات دورهٔ نوسنگی در ایران به‌چشم می‌آید، تغییرات مهم، چشمگیر و اغلب رسانه‌ای و مقاله‌پسند «نوسنگی» است. دیگر عامل، شاید به‌دلیل وقت‌گیر بودن و گران بودن آزمایشات مربوط به مطالعات نوسنگی‌شدن نسبت به مطالعات نوسنگی است. برای این‌که فاصلهٔ بین مهارگری، کِشت‌گری پیشااهلی و کِشت‌گری مشخص شود، نیاز به کاوش‌های دقیق علمی با آزمایش‌های وقت‌گیر و گران دارد که حتماً باید با گاه‌نگاری‌های دقیق نیز همراه باشد؛ چیزی‌که هنوز در باستان‌شناسی ایران به‌ندرت انجام می‌شود و دیگری می‌تواند تازگی این مطالعات در ایران باشد. قدمت خود واژهٔ «نوسنگی‌شدن» در ایران به دو دهه نمی‌رسد؛ بنابراین هنوز مسیر طولانی در این نوع مطالعات و به‌تبع آن اصطلاح‌شناسی تخصصی این موضوعات نیز وجود دارد.

سپاسگزاری

از دوستان و همکاران گرامی خانم دکتر مژگان جایز و آقای دکتر حجت دارابی برای مطالعهٔ پیش‌نویس مقاله و ارائه پیشنهادهای ارزشمندشان تشکر می‌کنم.

تعارض منافع

نویسنده ضمن رعایت اخلاق نشر، نبود تضاد منافع و عدم حمایت مالی از هیچ مرکز دولتی را اعلام می‌دارد.

پی‌نوشت

۱. درواقع استفاده از اصطلاح «بستهٔ نوسنگی» توسط باستان‌شناسان عموماً اروپایی به‌عنوان موضعی دربارهٔ انتشار اقتصاد تولید غذا از جنوب‌غرب آسیا به‌سوی اروپا بود. نوعی اعادهٔ حیثیت با نگاهی اروپا محوری برای تحلیل شواهد باستان‌شناسی منشأ نوسنگی اروپا.

۲. نگاه آستانه ای به گذشته (Threshold View Of The Past) به‌دنبال خطوط کلی تحولات عمده در گذشته است، مانند انقلاب نوسنگی، انقلاب شهرنشینی. این نگاه به‌دنبال آستانه‌ها و ورودی‌های پر رنگ تغییرات مهم در گذشته است. نگاه آستانه‌ای به گذشته، تاریخ پیوسته را فشرده و به چند رویداد کلیدی تقلیل می‌دهد که نسبتاً سریع رخ‌داده و پیامدهای گسترده‌ای داشته است .

۳. واژه‌های کِشتگری (Cultivation)، برزگری (Farming) و کشاورزی (Agriculture) فقط پیشنهادی برای این واژه ها هستند. و در اینجا بیشتر این بحث مطرح شده که این واژه‌ها با هم فرق دارند و ما برای همهٔ آن‌ها کشاورزی را به‌کار می‌بریم و در زبان فارسی فرق بین آن‌ها مشخص نیست.

۴. پرورش انتخابی یا زادگیری گزینشی (Selective Breeding یا Artificial Selection).

کتابنامه

- شیری، معصومه؛ و حجازی، نصرت، (۱۳۹۷). «سیر تطور در نظریه‌های اصطلاح‌شناسی از تحول واژگانی در نظریهٔ عمومی تا دگردیسی واحدهای اصطلاح‌شناختی قالب بنیان». جستارهای زبانی، ۹ (۶: ۴۸): ۱۲۱-۹۳. DOR: 20.1001.1.23223081.1397.9.6.13.8

- قاسمی، اکبر، (۱۳۸۴). «دیهگانان». تاریخ پژوهی، ۲۲ و ۲۳: ۸۵-۶۵

- منصوری، رضا، (۱۳۹۵). چرا و چگونه زبان فارسی باید زبانِ علمی ما باشد؟. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

- Abdi, K., (2003). “The Early Development of Pastoralism”. *Journal of World Prehistory in the Central Zagros Mountains,* 17 (4): 395-448. https://doi.org/10.1023/b:jowo.0000020195.39133.4c

- Abdi, K., (2015). “Towards an Archaeology of Pastoralism: The Near East and Beyond”. *International Journal of the Society of Iranian Archaeologists,* 1 (2): 1-27.

- Alizadeh, A., (2010). “The Rise of the Highland Elamite State in Southwestern Iran: “Enclosed” or Enclosing Nomadism?”. *Current Anthropology,* 51 (3): 353-383. https://doi.org/10.1086/652437

- Allaby, R., (2010). “Integrating the processes in the evolutionary system of domestication”. *Journal of Experimental Botany,* 61 (4): 935–944. https://doi:10.1093/jxb/erp382

- Ashouri, D., (1998). *English - Persian dictionary for human sciences.* Teheran: Nashr-e Markaz. (In Persian)

- Charles, R. & Clement, A. C.-R.-Z.-L., (2021). "Disentangling Domestication from Food Production Systems in the Neotropics". *Quaternary,* 4, (4): 1-35. https://doi.org/10.3390/quat4010004

- Çilingiroğlu, Ç., (2005). "The concept of "Neolithic package": considering its meaning and applicability". *Documenta Praehistorica,* 32: 1–13. https://doi.org/10.4312/dp.32.1

- Décory, M. S., (2019). "A Universal Definition of 'Domestication' to Unleash Global Animal". *dA.Derecho Animal (Forum of Animal Law Studies),* 10 (2): 39-55. https://doi.org/10.5565/rev/da.424

- Harris, D. R., (1989)." An evolutionary continuum of people plant interaction". In: Harris, D.R. and Hillman, G.C., Eds., *Foraging and Farming: The Evolution of Plant Exploitation*, Unwin Hyman, London. https://doi.org/10.4324/9781315746425

- Harris, D. R., (2007). "Agriculture, cultivation, and domestication: exploring the conceptual framework of early food production". In: J. I. T. Denham, I. José, V. Luc (Ed.), *Rethinking agriculture: archaeological and ethnoarchaeological perspectives*, (Pp: 19-35). https://doi.org/10.4324/9781315421018

- Harris, D. R. & Fuller, D. Q., (2014). "Agriculture: Definition and Overview". In: C. Smith, & C. Smith (Ed.), *Encyclopedia of Global Archaeology* (Pp: 104-113). New York: Springer. DOI:10.1007/978-1-4419-0465-2_64

- Hodder, I., (1990). *The domestication of Europe: Structure and Contingency in Neolithic Societies.* Cambridge University Press.

- Ingold, T., (1980). *Hunters pastoralists and ranchers Reindeer economies and their transformations.* New York: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511558047

- Lane, K., (2006). "Through the looking glass: re-assessing the role of agro-pastoralism in the north-central Andean highlands". *World Archaeology,* 38 (3): 493–510. https://doi.org/10.1080/00438240600813806

- Leach, H., (1997). "The terminology of agricultural origins and food production systems A horticultural perspective". *Antiquity,* 71: 135-148. https://doi.org/10.1017/s0003598x00084623

- Malek Shahmirzadi, S., (1996). *Dictionary of Archaeology English-Persian-Persian-English.* (In Persian)

- Mansouri, R., (2016). *Why and how should Persian be our scientific language?* Tehran: Nashre Daneshgahi. (In Persian).

- Nikolay, K., (2016). "Nomads". In: J. M. MacKenzie (Ed.), *The Encyclopedia of Empire,* First Edition. (Pp: 1-6). DOI:10.1002/9781118455074.wbeoe171

- Paine, R., (1972). "The Herd management of Lapp Reindeer Pastoralists". *Journal of Asian and African Studies,* 7(1-2): 76-87. https://doi.org/10.1163/9789004473782_008

- Price, T. & Yosef, O. B., (2011). "The Origins of Agriculture: New Data, New Ideas". *Current Anthropology,* 52 (4): 163-175. https://doi.org/10.1086/659964

- Qasemi, A., (2005). "Dihganan". *Historical research,* 22-23: 85-65. (In Persian)

- Russell, N., (2002). "The Wild Side of Animal Domestication". *Society & Animals,* 10 (3): 285-302. https://doi.org/10.1163/156853002320770083

- Sagona, A. & Zimansky, P., (2009). *Ancient Turkey.* London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203880463

- Shiri, M. & Hejazi, N., (2019). "Investigating the Evolution of Terminological Theories: From Lexical Turns in GTT to Metamorphosis of Frame-based Terminological Units". *Language Related Research,* 9 (6): 93-121. (In Persian)

- Singh, A. K. & Singh, N. P., (2004). *Agricultural Terminology.* Concept Publishing Company.

- Smith, A. B., (2009). "Animal husbandry, nomadic breeding,and domesticaton of animal". In: V. R. Squires (Ed.), *The Role of Food, Agriculture, Forestry and Fisheries in Human Nutrition,* (Pp: 116-138). Oxford.United Kingdom: Eloss publishers co.Ltd.

- Verhoeven, M., (2004). "Beyond Boundaries: Nature, Culture and a Holistic Approach to Domestication in the Levant". *Journal of World Prehistory,* 18(3): 179-282. https://doi.org/10.1007/s10963-004-4361-9

- Willcox, G.; Fornite, S. & Herveux, L., (2008). *Early Holocene cultivation before domestication in northern Syria.* Veget Hist Archaeobot. https://doi.org/10.1007/s00334-007-0121-y

- Zeder, M. A., (2011). "The Origins of Agriculture in the Near East". *Current Anthropology,* 52 (4): 221-235. https://doi.org/10.1086/659307

- Zeder, M. A., (2015). "Core questions in domestication research". *Proceedings of the National Academy of Sciences,* 1-8. https://doi.org/10.1073/pnas.1501711112

- Zhao, Z., (2011). "New Archaeobotanic Data for the Study of the". *Current Anthropology,* 52 (4): 295-306. https://doi.org/10.1086/659308